

Bojtos Gábor

JÁSZBERÉNYIEK AZ ÚTLEVÉLÜGYI IRATOKBAN

Írásunk a Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárában található alispáni iratok között fellelhető – jászberényi vonatkozású – útlevélügyi iratokkal foglalkozik. Érdekes azonban már most leszögeznünk, hogy itt és most csak egy szűk időintervallum válogatott kérelmeit mutatja be.

„Azt kérdezik, mi a nevem? Hol az utazólevelem?” – Néhány szó az úti levelekről!

Magyarországon a 20. század elején elfogadott törvényeknek (így az 1903. évi IV. törvénycikk „a kivándorlásról”, V. törvénycikk a „külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról”, a VI. törvénycikk „az utlevélügyről” és a VIII. törvénycikk „a határrendőrségről”) köszönhetően alapvetően alakult át az úti okmányokkal és ellenőrzéssel kapcsolatos korábbi gyakorlat.

Az útlevéltörvény kimondta, hogy a határátkeléshez útlevél „rendszerint” nem szükséges (1.§), de a kormány „háború esetén, vagy ha az állam vagy valamely részének biztonsága, vagy valamely állammal szemben a viszonzosság megkívánja”, elrendelheti az „útlevél-kötelezettséget” (2.§). Az útlevelek kiállítására – 6.§ – Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében és a rendezett tanácsú városokban az alispán volt jogosult. Az okmányok formai és tartalmi követelményeit is szabályozták:

„9. § Az útlevelek teljesen azonos alakú, a magyar korona országai egyesített címérének rajzával ellátott nyomtatványokon állítatnak ki; és pedig Magyarországon magyar és francia [...] nyelven.

10. § Az útlevélnek legalább is a következő adatokat kell tartalmaznia: az utazó nevét, annak megjelölését, hogy az illető magyar állampolgár, továbbá állását vagy foglalkozását, lakhelyét, korát, személyleírását, annak az államnak vagy világrésznek megjelölését, hová az utazás terveztetik, továbbá az esetleges utitársaknak nevét, korát, személyleírását s az útlevél tulajdonosához való viszonyát, végül az útlevél érvényességének időtartamát.”

Az útlevelek érvényességét egy, kivételes esetekben maximum három évben szabták meg (12.§).

A kivándorlás fékezésére is szolgáló törvények azonban nem váltak be, így 1909-ben (1909. évi II. törvénycikk „a kivándorlásról”) új jogszabállyal próbálták a milliós nagyságrendű exodust szabályozni. Az első világháború kitörése után természetesen szigorítottak a határátkelésen. Az 1915. január 20-án életbe lépett rendelet szerint („A m. kir. minisztérium 1915. évi 285. M. E. számú rendelete, az útlevélkötelezettség elrendeléséről”)² útlevéllel kell rendelkeznie mindazoknak, akik „a magyar szent korona országainak határán oly ország területére vagy olyan ország területéről készülnek átlépni vagy lépnek át, amely nem áll Ő császári és apostoli királyi Felségének uralkodása alatt” (1. §), és csak olyan útlevelet lehet elfogadni, amely tartalmazza „a tulajdonos pontos személyleírását és sajátkezü névalíráásával ellátott

¹ Fontosabb irodalom: Fáncsi József: Az útlevélügyi iratok történeti forrásértéke. In: Baranyai helytörténetírás.

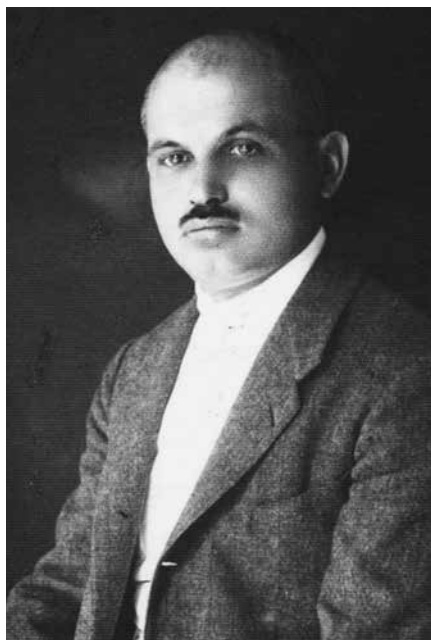
A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1969. Pécs, 1969. 175–191.; Bencsik Péter: A magyar úti okmányok története, 1867–1945. Budapest, 2003.; Dienes Istváné: „Az útlevél hazai története”. In: Rubicon, 1993/3. 21–26.

² Magyarországi Rendeletek Tára, 1915. Budapest, 1915. 38–40.

életmű fényképét” (3. §). Ez időtől kezdve jelennek meg tehát a fényképes útlevelek. A világháborút lezáró békediktátumok nem segítették a kölcsönös utazási könnyítések megadását sem, ráadásul az Egyesült Államok törvényekkel korlátozta a bevándorlást.

Jászberényiek

A jelenlegi feltárás adatai szerint 293 jászberényi adatai szerepelnek adatbázisunkban a két világháború közötti időszakból. Az útlevélkérelmek okai között megtaláljuk a kivándorlást, a munkavállalást, a rokonlátogatást, az üdülést, a tanulmányutat, az esküvőt és a temetést is. Az alfabetikus sorrendben közreadott kérelmeknél a forrásban szereplő adatokon túl – ahol tudunk – rövid életrajzot is közlünk. Válogatásunk egyik előzményét képezik azok a karikatúrák, melyek részben ugyanezen személyekről készültek.³

neve:	H. Bathó Károly
Állása vagy foglalkozása: (mivel részletesebb megjelöléssel, ha iparos vagy kereskedő, annak is megemlítendővel, hogy önálló-e vagy segédcsomoly?)	ügyvéd
születési helye:	Jászberény
születési ideje: év, hó, nap	1883 június 27
anyanyelve:	magyar, német, tót, román, horvát, szerb, egyéb
lakóhelye:	Jászberény, Szabadság út 79.
esaládi állapota:	nos
vallása:	róm. kath., gör. kath., ref., ág. ev., gör. kel., unitárius, izr.
termete:	Közp
arca:	kerak
szeme:	kékes
haja:	szőke
bajusza, szakállja:	borotvált
orra:	penes
szája:	penes
különös ismertető jele:	nyit
hová utasít, vagyis az utlevél, mely államba (vagy világrészbe) érkezik:	Kuraja, Ormorigi t. r. elcsodol.
utazásának (oka) célja:	üdülés

1. Bathó Károly (1883–1955)⁴

Bathó János és Streitmann Mária gyermekét 1905-ben Kolozsvarott avatták doktornak, majd 1908-ban tette le ügyvédi vizsgáit Budapesten. Ügyvédi hivatásán túl a két világháború közötti Jászberény meghatározó alakja volt. Városi és vármegyei képviselősege mellett számos egyesületben töltött be vezető szerepet. 1922 és 1944 között a Jász Hírlap felelős kiadója volt. Sírja a Fehértói temetőben található. Neje: Besenyei Irén (1896–1977), gyermekei: Károly (1920–2016) és Irén (1922).

³ Farkas Edit: Karikatúrák a véncserkészek naplójából. In.: Jászszági Évkönyv 2019. 18–34.

⁴ MNL JNSzML IV.407. 8674/1938.

név:	Bercsényi Bertalan István	
állása vagy foglalkozása; családi részletekkel megjelölve, ha iparos vagy kereskedő, annak is megemlítve, hogy önálló-e vagy segédteremtő?	kórházgondnok	
születési helye:	Fászkerecny	
születési ideje: év, hó, nap	1891. máj. 3. ai	
anyanyelve:	magyar, német, tót, főmag, horvát, szerb, egyéb	
lakóhelye:	Fászkerecny	
családi állapota:	özvegy	
vallása:	róm. kath., gör. kath., prot. ág. ev.* gor. zel., unitárius, izr.	
Személeírás	termete:	alacsony
	arca:	név
	szeme:	kék
	haja:	barna - őszes
	bajusza, szakáll:	barna - nyírt
	orr:	széles
	szája:	széles
különös ismertető jele:	nyit	
hova utazik, vagyis az utazól mely államok (vagy világrészek) érvényes:	európa	
utazásának (oka) célja:	látogatás	

2. Bercsényi Bertalan István (1891–1964)⁵

Bercsényi Bertalan és Thorma Laura gyermeke 1911-ben szerezte meg építési oklevelét Budapesten. A magyar királyi 29. honvéd gyalogezredhez vonult be 1914 nyarán. 1915-ben orosz hadifogságba esett. Elévülhetetlen érdemei voltak a krasznajarszki hadifogolytábor tiszt színházának felépítésében. Hazatérése után kórházgondnokként működött. Aktív szerepet játszott a város életében, több egyesület, testület elnöke, vezetője volt. Sírja a Szent Imre temetőben található. Neje: Werner Terézia (1894–1931), majd Knahl Anna (1914). Gyermekei: Béla (1923), Blanka (1928).

⁵ MNL JNSzML IV.407. 18588/1938. Knahl Anna útlevele: MNL JNSzML IV.407. 19518/1939.

neve:	Bercsényi Tibor	
állása vagy foglalkozása: (minél részletesebb megjelöléssel, ha iparos vagy kereskedő, annak is megemlítenivaló, hogy önálló-e vagy segédszemély?)	díszlettervező	
születési helye:	Jászberény	
születési ideje: év, hó, nap	1901. január 10.	
anyanyelve:	magyar, német, tót, román, horvát,* szlovák, egyéb	
lakóhelye:	Kassza (Košice)	
családi állapota:	nős	
vallása:	róm. kath., gör. kath., ref., ág. ev.* gör. kelt., unitárius, izr.	
S E M I T E R T E S	termete:	nőzős
	arca:	hosszúsis
	szeme:	sötét
	haja:	szőke
	bajusza, szakála:	~
	orr:	normális
	szája:	normális
különös ismertető jele:	~	
hova utazik, vagyis az utlevél mely államba (nagy világjárás) irányoz:	Csehszlovákiába	
utazásának (oka) célja:	színháztervezés	

3. Bercsényi Tibor (1901–1975)⁶

Bercsényi Bertalan és Thorma Laura gyermeke, a fentebb tárgyalt Bertalan öccse díszlettervező művész és festőművész volt. A budapesti Iparművészeti Főiskolán végzett, majd a fővárosban, Kassán, Pozsonyban és Prágában is dolgozott. Szülővárosának szabadtéri színpada az ő tervei alapján épült. Sírja a Fehértói temetőben található. Neje: Pénzes Margit (1903–1978).

⁶ MNL JNSzML IV.407. 28899. és 28900/1937.

Személyleírás. — Signalement.

Foglalkozás / Profession: Festőművész / peintre

Születési hely / Lieu et date de naissance: Jászberény / 1902. máj. 23.

Lakhely / Domicile: Jászberény / Jászberény

Családi állapot / État de famille: nőtlen / célibataire

Vallás / Religion: evang. — luther / evang. luth.

Termete / Taille: 180 cm / 1 m 80

Arc — Visage: hosszú — hosszú / long — long

Szeme — Yeux: kék — kék / bleu — bleu

Haja — Cheveux: fekete — fekete / noir — noir

Különös ismertetőjei: / Particularités: ...

Jászberény, 1920. máj. 11.

Igen tisztelt Főjegyző Ur!

A fiam, Bertalan Albert most érkezett hazra Nagybányáról és itteni ügyei rendezése után rövid idő múlva Párizsba kell mennie, amennyiben ettől kezdve a jelen kiállításra kész. Utólevélnek érvénye lejár s. máj. 10.-én és utána a rendezés hivatalos eljárás kezdődik az utólevél megkasszálására csak ideiglenes ígérem, az elítélésnek rossz néven venni, ha ezen utólevelet privát úton azonnal a tisztelt úrnak kéremmel kiterjedően igen t. Főjegyző úrnak megküldöm, hogy azt a megkasszálásnál máraddal ellátni és később lehetőleg postafordulattal visszaküldeni kérem, mert amúgy az a francia követségben kell az utólevelet láttatásunk.

Amíg ez a munka alkalmatlanokáért - melyre csak az ügy sürgőssége kényszerített - becsületet kérek, sziveségéért előre is külön köszönetet nyilvánítok.

Hiszegyes
Dr. Vadász Károly
várnagyi főjegyző úrnak

4. Bertalan Albert (1899–1957)
 Neuberger Ignác és Frim Olga gyermeke 1917-ben érettségizett Jászberényben. 1919-ben áttért az evangélikus vallásra, 1921-ben pedig vezetéknevét Bertalanra változtatta. Leszerelése után a szolnoki és a nagybányai művésztelepen tanult és alkotott, a húszas évek végén Párizsba költözött. Festőművészként és restaurátorként működött.

neve :	dr. Csiky Gusztáv	
állása vagy foglalkozása; (mivel részletezhető megjelöléssel, ha iparos vagy kereskedő, annak is megemlíteni, hogy önálló-e vagy segédszemély ?)	kir. közjegyző	
születési helye :	Penyige /szatmár m/	
születési ideje : év, hó, nap	1894 július 14	
anyanyelve :	<i>magyar, német, ol, román, horvát,* szerb, egyéb</i>	
lakóhelye :	Jászberény	
családi állapota :	nős	
vallása :	<i>róm. kath., gör. kath., ref., ág. ev.* gör. kat., unitárius, izr.</i>	
Személyi leírás	termete :	magas
	arca :	hosszas
	szeme :	barna
	haja :	őszes -barna
	bajusza, szakála :	---
	orra :	rendes
	szája :	rendes
különös ismertető jele :	nincs	
hova utazik, vagyis az utazás mely államban (vagy világrészben) szívesen :	Európa	
utazásának (oka) célja :	üdülés-utazás	

5. Csiky Gusztáv (1894–1964)⁷

Csiky Gusztáv és Hamar Erzsébet fia Zilahon érettségizett, majd 1923-ban doktorált Budapesten. Ügyvédi oklevelét 1925-ben szerezte. A magyar királyi 29. honvéd gyalogezredhez vonult be 1914 nyarán. 1916-ban orosz hadifogságba esett, ahonnan csak 1920 végén tért haza. Jászberény társadalmi és sportéletének jelentős alakja volt. Sírja Budapesten a Farkasréti temetőben található. Neje: Péntes Ilona (1899–1947). Gyermek: Ottó (1928–2008).

⁷ MNL JNSzML IV.407. 15890/1939.

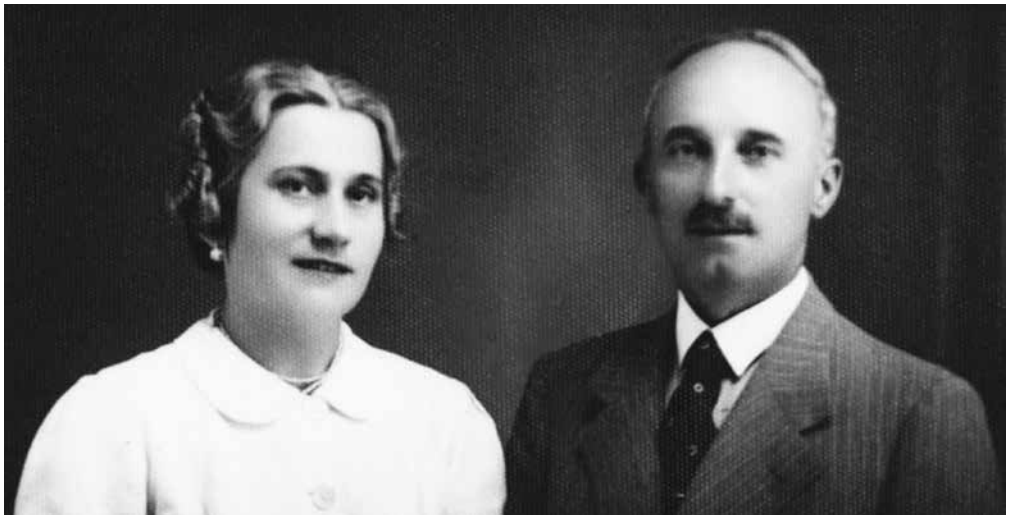
neve:	Gere Béla
állás vagy foglalkozása: (mind a szerződésben megjelölendő, ha iparos vagy kereskedő, annak is megemlítenél, hogy üzemelő vagy segédszemély?)	bankigazgató
születési helye:	Jászberény
születési ideje: év, hó, nap	1885
anyanyelve:	magyar, német, tót, román, horvát, szerb, egyéb
lakóhelye:	Jászberény
családi állapota:	nép
vallása:	róm. kath., gör. kath., ref., ág. ev., gör. kat., unitárius, ker.
termete:	karcsú
arca:	karcsú
szeme:	kék
haja:	kék (szőke)
bajusza, szakála:	nincs
orr:	nyúlványos
szája:	nyúlványos
különös ismertető jele:	nyúlványos
hova utazik, vagyis az utazást mely államba vagy világrészekbe irányozza?	Magyarországra és külföldre
utazásának (okai) célja:	üzleti célból

6. Gere Béla (1885–1944)⁸

Grünwald Károly és Neumann Janka fia Késmárkon végezte iskoláit. 1903-ban vezetéknévét Gerére változtatta. A magyar királyi 29. honvéd gyalogezredhez vonult be 1915-ben. A huszas évek elejétől a jászberényi Hitelbank és Kereskedelmi Rt. igazgatójaként működött. Neje: Schweitzer Alice (1895–1944). Gyermeke: György (1924–1944). Családjával együtt 1944-ben deportálták.⁹

⁸ MNL JNSzML IV.407. 19767/1937.

⁹ MNL JNSzML XXXII.2. Jászberény, halotti anyakönyv, 250., 252. és 253/1948.

név:	<i>Köröskényi Jenő</i>	
állása vagy foglalkozása: (mindel részletesebb megjelöléssel, ha iparos vagy kereskedő, annak is megemlítendő, hogy önálló-e vagy megrendelő?)	<i>népvezető főmérnök</i>	
születési helye:	<i>Kunszentmárton</i>	
születési ideje: év, hó, nap	<i>1885. X. 8.</i>	
anyanyelve:	<i>magyar-német, lól, román, horvát,* szerb, egyéb</i>	
lakóhelye:	<i>Szatmárnémety</i>	
családi állapota:	<i>nős</i>	
vallása:	<i>róm. kath., gör. kath., ref. ág. ev.* gör. kat., ortodoxus, izr.</i>	
Személyleírás	termete:	<i>termetes</i>
	arca:	<i>kecs</i>
	szeme:	<i>kékeszöld</i>
	haja:	<i>kopaszodó</i>
	hajusza, szakála:	<i>nyírt</i>
orr:	<i>rendes</i>	
szája:	<i>rendes</i>	
különös ismertető jele:	<i>minimális</i>	
hova utazik, vagyis az utazás mely államba (az utazás célja):	<i>Magyarország</i>	
utazásának (oka) célja:	<i>intézet</i>	

7. Köröskényi Jenő (1883–1980)¹⁰

Kurtz János és Kiss Amália gyermeke Kunszentmártonban született, 1910-ben vezetéknévét Köröskényire változtatta. Középiskoláit Nagyváradon végezte, majd 1906-ban szerezte meg mérnöki oklevelét Budapesten. Mérökként dolgozott Jászberényben, Szatmárnémetiben, majd a húszas évek második felétől ismét Jászberényben. Nevéhez köthető a városi „Nagyhíd” terve és az 1909-ben kiadott városi térkép.

Neje: Makay Blanka. Lánya: Éva (1922)

neve:	Őr. Szilágyiné Domitro Brand Viktória	
állása vagy foglalkozása: (minél részletesebb megjelölés: ha iparos vagy kereskedő, annak is megemlítésével, hogy önálló-e vagy segédszemély?)	ny. áll. el. isk. tanító	
születési helye:	Ó-Orsova	
születési ideje: év, hó, nap	1882 márc. 2.	
anyanyelve:	magyar, német, tóth, román, horvát, ⁹ szerb, egyéb <u>német</u>	
lakóhelye:	Jászberény	
családi állapota:	özvegy	
vallása:	rom-kath., gör-kath., ref., ág. ev., ⁹ gör. kel., unitárius, <u>ten</u>	
Személyleírás	termete:	magas
	arca:	kerék
	szeme:	zöld
	haja:	szürke
	bajusza, szakállja:	—
	orra:	egyenes
	szája:	rendes
különös ismertető jele:	—	
hová utazik, vagyis az utazás mely államba (vagy világrészbe) érvényes:	Ausztria	
utazásának (oka) célja:	egészségjavítás	

8. Szilágyiné Brand(t) Viktória (1882)¹¹

Brand Károly és Domitrovich Viktória német anyanyelvű gyermeke Ó-Orsován született 1882-ben. Szilágyiné ellen – aki férjével együtt tanítóként működött Jászberényben – a Tanácsköz-társaság bukása után azért indult fegyelmi eljárás, mert helyeselte férje egyik előadását, illetve

¹¹ MNL JNSzML IV.407. 14328/1937.

annak megállapításait. Szilágyi József 1919-ben a tanítói szakszervezeti gyűlések alkalmával négy valláserkölcsei előadást tartott („*célom az volt, hogy az embereket elgondolkoztatva közreműködjem esetleg egy jobb, mélyebb, tisztább erkölcsiség kialakulásában*”), amelyeket a kommün bukása után egyház- és katolikusellenesként jellemeztek, és így informálták iskolája vezetését is. Szilágyi ellen nem indult vizsgálat, de ő – mivel szerinte mondandója „*néhány pontját félreértették és félremagyarázták*” – a felesége elleni eljárás miatt is mellékelte elmondott beszédeit, amelyek egyikén Szilágyiné „a fejével bólintott”.

A Közigazgatási Bizottság által elrendelt és Vadász Károly vármegyei aljegyző vezette fegyelmi vizsgálat során Szilágyinét és számos kollégáját is meghallgatták. Szilágyiné légből kapottnak nevezte a vádat és egyáltalán nem érezte vétkesnek magát: „*férjem előadásánál teljesen ki van zárva, hogy bólintottam volna, mivel nem helyeseltem egyáltalán, hogy férjem szerepelt.*” Az önmagát csendes és visszavonult életet élő, a nyilvános eseményektől és a politikától tudatosan távolmaradó embernek jellemző, frissen házasodott¹² tanítónő szerint férje előadását egyébként általános rokonszenv fogadta. Mindketten úgy gondolták, hogy azok jelentették be őket, akik a beszédek után elsőnek siettek gratulálni s elismerésüknek kifejezést adni.¹³

A tanúk emlékezete szerint:

- „*felesége nem helyeselt, már csak a jó ízlése is tiltotta azt*” – Szilágyi József
- „*én szemben ültem Szilágyinével a beszédeken, okvetlen feltűnt volna, ha bólint, de nem láttam, hogy bólintott volna*” – Baumer János főgimnáziumi tanár
- „*szemben ültem s nem láttam bólintani s határozottan állítom, hogy nem bólintott, hanem akkor bólintott, mikor Szilágyi Orosszal szemben a vallást és klérust védelmébe vette*” – Ország József főgimnáziumi tanár

A fegyelmi választmány végül 1920 elején a fegyelmi vizsgálat beszüntetéséről határozott, mert „*egyetlen egy tanú sem akadt*”, aki igazolta volna azt, hogy Szilágyiné Brandt Viktória „*férjének nyilvánosság előtt tett s állítólag a kath. vallást gyalázó megjegyzéseit helyeselte volna, sőt több tanú arra tett vallomást, hogy nevezett tanító férjének azon beszédjét helyeselte, amikor az Orosz György támadásával szemben a papokat védelmébe vette*”.¹⁴

12 MNL JNSzML XXXII.2. Jászberény, házassági anyakönyv, 291/1919.

13MNL JNSzML XV.3.b. XI.167/1920. Szilágyiné Brandt Viktória levele a tanfelügyelőnek, 1919. szeptember 18. és 1919. november 26-i jegyzőkönyv.

14 Uo. A Közigazgatási Bizottság határozata, 1386/1919. Kb., 1920. január 2.